

ВІКОВА СТРУКТУРА ВЧЕНИХ – ЧИННИК РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

КОРОЛЬОВА Т.С.,
Одеський державний економічний університет

В останні роки в Україні мають місце негативні зміни в кількісних і якісних характеристиках наукового потенціалу. Як відомо, на творчу діяльність вченого впливають багато чинників, серед яких особливе значення мають демографічні. Численними дослідженнями доведено, що зі збільшенням віку (і накопиченням досвіду) вченого певним чином змінюється продуктивність його роботи, яка спочатку зростає до пікового значення, а потім набуває тенденції до зменшення. Науковцями розроблена карта, на якій творче життя вченого розбито на 5 фаз: від першої, коли відбувається накопичення знань та досвіду, до другої і третьої, коли усі види віддачі сягають свого піку, і до четвертої і п'ятої, коли творча віддача знижується і припиняється.

Порівняння вікової структури науковців вищої кваліфікації України з фазами наукової діяльності показує, що дві третини докторів наук і одна третина кандидатів знаходяться в п'ятій фазі, у якій, як уже відзначалося, значення усіх показників результативності наукової діяльності мають тенденцію до зниження. З іншого боку, частка когорт вчених, для яких характерний високий ступінь індивідуальної творчої продуктивності, як необхідна основа для створення творчих наукових колективів і які повинні стати керівниками цих колективів, незначна, що підтверджується даними, наведеними в таблиці, про вікову структуру вчених України та її зміну за останні 6 років (у відсотках до підсумку):

Вікові групи	Доктори наук			Кандидати наук		
	1995	2001	+, -	1995	2001	+, -
до 30 років	0,0	0,0	-	1,9	3,6	+ 1,7
31 – 40 років	2,8	2,1	- 0,7	19,9	15,5	- 4,4
41 –50 років	18,7	15,6	- 3,1	30,2	27,4	- 2,8
51 – 55 років	15,0	16,3	+ 1,3	13,9	16,4	+ 2,5
56 – 60 років	26,7	14,3	- 12,4	21,0	10,9	- 10,1
61 – 70 років	27,4	37,3	+ 9,9	11,3	22,2	+ 10,9
старше 70 років	9,5	14,5	+ 5,0	1,8	4,1	+ 2,3

Чисельність докторів наук пенсійного віку за цей період збільшилась з 3597 до 5488, тобто у 1,5 рази, а кандидатів наук – у 2,1 рази, з 7,5 тисяч осіб до 15,9 тисяч. Натомість кількість кандидатів наук у віці до 40 років скоротилась на 8 відсотків, а кількість докторів наук збільшилась на 73 особи.

Така динаміка неминуче веде до руйнування вітчизняного наукового потенціалу. Ми зробили прогноз загальної чисельності вчених вищої кваліфікації, зайнятих в економіці України. Прогноз був виконаний методом пересувки віків із використанням коефіцієнтів дожиття, розрахованих по таблицях смертності України. При цьому ми враховували, що фактичний вихід вчених із науки відбувається не в 60 років, а на 7-10 років пізніше. Розрахунки показали, що в найближчі 5-6 років наукову та викладацьку діяльність припинять біля 3,5 тисяч докторів і понад 11 тисяч кандидатів наук. Це в середньому за рік складає приблизно 500 докторів і понад півтори тисячі кандидатів наук.

Основним резервом відтворення наукового потенціалу є робота аспірантур і докторантур. За останні роки відбулось покращання кількісних показників їх діяльності. Число наукових організацій та ВНЗ, де ведеться підготовка кандидатів наук, збільшилось у 2001 р. у порівнянні з 1991 р. з 291 до 434, а кількість докторантур – у 2,3 рази, з 93 до 215. При цьому чисельність аспірантів зросла у 1,8 рази, а докторантів – у 2,2.

Що ж стосується якісних показників, зокрема коефіцієнту ефективності, то його значення практично не змінилось, а для докторантури навіть знизилось. Так, частка випускників, які завершили навчання в аспірантурі із захистом дисертації, коливалась у цей період від 15,9 до 18,1 відсотка, а для випускників докторантур показник мав тенденцію до скорочення і знизився з 30,1 до 10,3 відсотка у 2001 р.

На цьому фоні нам здається необхідним запропонувати проводити більш зважену політику щодо підготовки вітчизняних наукових кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подгорный, А. З. Комплексное прогнозирование показателей естественного движения населения [Текст] / А. З. Подгорный, А. Г. Янковой // Демографічні дослідження. – К. : Наукова думка. – 1993. – № 13.

2. Королева, Т. С. Об источниках финансирования высшего образования в Украине [Текст] / Т. С. Королева // Формування ринкових відносин та проблеми їх відображення в курсах економічних дисциплін. Матеріали підсумк. наук.-практ. конф. – Одеса, 15-16 жовтня 1997 р. : тези доповіді. – Одеса : ІРЕНТ, 1997. – С. 152-156.

3. Корольова, Т. С. До питання про розвиток науки у вищих навчальних закладах в сучасних умовах [Текст] / Т. С. Корольова // Ринкові важелі та стимули розвитку господарчих систем. – Одеса : ОДЕУ. – 1997. – Вип. 1. – С. 9-10.

4. Королева, Т. С. К вопросу о поддержке высшей школы в современных условиях [Текст] / Т. С. Королева // Додаток до Вісника соціально-економічних досліджень : Сучасні інформаційні системи та методи управління підприємствами. – Одеса : ОКФА. – 1997. – Вип. 1. – С. 73-77.

5. Кулагин А. В. Ориентиры реформирования научной сферы [Текст] // Экономист. - 2000. - № 2. - С. 30-33.

6. Селезнев А.А. Бюджетное финансирование науки [Текст] // Экономист. – 2002. – № 1. – С. 41-48.

7. Корольова, Т. С. Науковий потенціал вищої школи України: проблеми формування та використання [Текст] / Т. С. Корольова, А. З. Підгорний // Шляхи розбудови ринкового середовища в Україні : Матеріали наук. - практ. конф. 20-22 жовт. 1998 р. : тези доповіді. – Одеса : АТЗТ ІРЕНТТ, 1998. – С. 265-269.

8. Корольова, Т. С. До питання про джерела фінансування науково-дослідних робіт [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : АТЗТ ІРЕНТТ. – 1999. – Вип. 3. – С. 44-50.

9. Корольова, Т. С. Сучасні тенденції розвитку потенціалу наукових підрозділів вищих закладів освіти [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2000. – Вип. 6. – С. 268-272.

10. Підгорний, А. З. Теорія статистики : навчальний посібник. – Одеса, ОДЕУ, 2001. – 140 с.

11. Корольова, Т. С. Деякі методичні питання фінансування вищої освіти в Україні [Текст] / А. З. Підгорний, Т. С. Корольова // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 54-57.

12. Корольова, Т. С. Аналіз динаміки структурних змін наукових кадрів [Текст] / Т. С. Корольова // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ. – 2002. – Вип. 11. – С. 231-234.

13. Зербіно, Д. Вчений у вищій школі: чи можна розв'язати проблеми? / Д. Зербіно // Науковий світ. – 1999. – №1. – С. 6-7.